

Ljósmóðir af Guðs náð?

- hugleiðingar um ljósmóðurstarfið eftir lestur nýútkominnar skáldsögu

Rut Guðmundsdóttir
Ljósmóðir á Landspítala

Nú í haust kom finnska verðlaunasagan *Ljósmóðir af Guðs náð* út í íslenskri þýðingu Sigurðar Karlssonar. Höfundur bókarinnar, Katja Kettu, hlaut bókmenntaverðlaun í heimalandi sínu þegar bókinn kom út árið 2011 og hefur hún síðan þá verið þýdd á fjölda tungumála og nýlega kom einnig út kvikmynd sem byggir á sögunni.

Ljósmóðir af Guðs náð er ástarsaga finnskrar ljósmóður og þýsks hermanns í seinni heimsstyrjöldinni. Sögusvið bókarinnar er Norður-Finnland árið 1944. Þjóðverjar hafa hernumið Finnland og Finnar líta á þá sem bandamenn sína í baráttunni við Rússa. Þegar Rússar ná að yfirbuga Þjóðverja breytast aðstæður mjög skyndilega og Þjóðverjar verða allt í einu óvinurinn sem reka þarf úr landi. Ástarsambönd finnskra kvenna og þýsks hermanns voru ekki óalgeng á stríðstímanum enda voru hermennirnir fleiri en íbúarnir sjálfir á sumum svæðum. Ekki var lítið niður á þessi sambönd fyrr en eftir að vindátt stríðsins breyttist en þá voru konurnar fordæmdar og sagðar föðurlandssvikarar, margar hverjar voru útskúfaðar í áratugi á eftir og málið þykir jafnvel enn tabú í finnsku samfélagi í dag.

Í upphafi sögunnar verður aðalpersónan Villiauga ástfangin af þýskum SS-sveitarmanni og heitir því frammi fyrir Guði að hún muni aldrei biðja um neitt annað í lífinu ef hún bara fái að eiga þennan mann. Hún eltir hann í fangabúðir Þjóðverja þar sem hún starfar fyrst við hjúkrun og aðhlynningu fanga og hermanns en endar sjálf sem stríðsfangi eftir að Þjóðverjar lenda undir í stríðinu. Þjóðverjar beita fangana miklu ofbeldi og vegna kunnáttu sinnar er Villiauga einnig neydd til þess að eyða föstrum kvenfanga í tilraunaskyni. Sagan er á sama tíma fálæg og hryllileg, þetta er örlagasaga fólks á stríðstímum sem vekur mann til umhugsunar um það hversu langt fólk er tilbúið til að ganga og hvernig aðstæður í samfélaginu geta fært til mörk og haft áhrif á hugsun og hegðun.

Villiauga er algjörlega ólærð og óreynd ljósmóðir í fyrstu. Þegar hún tekur á móti barni í fyrsta sinn veit hún ekki hvað ræður gjörðum sínum, eðlisávisunin segir henni að barnið sé í sitjandi stöðu og snúi öfugt, hún nær að snúa því í móðurkviði þannig að barnið fæðist án

vandræða. Eftir að hún bjargar þessari konu og barni hennar finnur hún í fyrsta sinn á ævinni fyrir því að fólk beri virðingu fyrir henni. Aune, ljósmóðirin á svæðinu, tekur hana að sér í kjölfarið og kennir henni til verka. Villiauga segist vera ljósmóðir af Guðs náð en að gáfa hennar sé bæði hennar kross og frelsun. Það er ekki beinlínis val hennar að vera ljósmóðir heldur hefur starfið valið hana og hún treystir því að vera leidd áfram af æðri máttarvöldum. Hún lýsir því endurtekið að Guð leiði hana áfram í starfi og að frá honum fái hún öryggið sem til þurfi:

„Og eins og áður kom öryggið yfir mig beint frá Guði, flæddi um huga minn eins og vatnið stígur upp af botni mýrarkeldu. Ég vissi strax að ég yrði að beita tögnum.“

Að sama skapi finnur hún fyrir óöryggi og vankunnáttu þegar henni finnst hún hafa yfirgefið Guð eftir hræðilega atburði í fangabúðunum:

„Í fyrsta sinn á ævinni er ég hrædd ... Reyni að finna kuldarólega tilfinningu kunnáttunnar sem hefur alltaf ríkt yfir mér áður. En tilfinningin er horfin úr mér, Guð leikur sér ekki í gegnum mig nú, er mér ekki náðugur.“

Við lestur bókarinnar varð ég hugsi yfir þessu með öryggið og Guð. Það hefur alltaf verið mikilvægt fyrir ljósmæður og fæðandi konur að finna fyrir öryggi, það er algjört grundvallarhugtak í ljósmóðurfræði. Margar ljósmæður tala um að öryggi og traust skapist í yfirsetunni en í dag sækjum við líka öryggi til sérhæfðrar þekkingar og menntunar, auk þess sem tækni, aðstæður og samvinna skipta okkur yfirleitt máli. Kannski þurfti trúin að þjóna öllum þessum hlutverkum hér á árum áður, sem einhvers konar haldreipi ljósmæðra bæði til að veita þeim og fæðandi konum tilfinningu um öryggi.

Í bókinni *Íslenskar ljósmæður: æviþættir og endurminningar* er

að finna ótrúlegt safn af frásögnum ljósmæðra á Íslandi á 19. og 20. öldinni. Ég ákvað að skoða frásagnir nokkurra ljósmæðra sem störfuðu á svipuðum tíma og Villiauga út frá þessum hugleiðingum. Voru ljósmæður á Íslandi líka ljósmæður af Guðs náð?

Í ljós kom að langflestar ljósmæðurnar sögðu frá því að þær hefðu starfað á Guðs vegum og að þeim hafi verið falin mikil ábyrgð, jafnvel af einhverjum æðri máttarvöldum. Ein ljósmóðir skrifaði: „Ef ég væri spurð, hvers vegna ég gerðist ljósmóðir, mundi ég svara, að það hafi verið einhver dulin öfl eða forlög, sem því réðu fremur en eðlislöngun mín til þess að takast svo ábyrgðarmikið verk á hendur.“ Önnur sagði: „Það var ekki gaman að vera ljósmóðir í þá daga með lítinn lærdóm og allsleysið á heimilinu, og að eiga að skila öllu heim í höfn. Þetta tókst þó ótrúlega oft. Margar af þessum hjálparkonum voru ólærðar ... Með guðstrúna sem sinn eina styrk gengu þær um og líknuðu.“

Í nánast öllum frásögnunum eru setningar á borð við þessar:

„Ég hef verið lánsöm í starfi mínu. Ég hef treyst Guði og hann hefur ekki brugðist mér.“

„...að ég oft til Guðs um að allt mætti nú fara vel. Það hefur löngum reynst mér besta fyrirgreiðslan.“

Margar ljósmæður sögðu einnig frá því að traust sængurkvennanna hafi skipt þær miklu máli, það hafi oft verið ótakmarkað og jafnvel óverðskuldað að þeirra mati. Athyglisvert

er að bera saman, annars vegar upplifun ljósmæðra á mikilvægi traustsins og hins vegar upplifun skjólstaðinga þeirra. Lítum fyrst á dæmi um upplifun ljósmóður:

„Þetta traust og þessi hugarhlýja, sem ég mætti hjá fólki, var mér ómetanlegur styrkur til að komast yfir byrjunarörðugleikana, og alla tíð var það eins og hjartur geisli, sem lýsti, þegar skugga vonleysis bar yfir og myrkur dapurleika leitaði á með heljarþunga í margvíslegum erfiðleikum og við ískyggilegt útlit.“

Traustið sem hún finnur frá umhverfinu veitir henni styrk til að takast á við störf sín. Ef skipt er um sjónarhorn má svo sjá dæmi um það hvernig ró og öryggi ljósmóður hefur líka áhrif á líðan konunnar:

„Ró og öryggi fylgdi henni, allt varð gott þegar hún var komin, kvíði og hræðsla þvarr og jafnvel þjáningar minnkuðu.“

Flestar frásagnir ljósmæðranna voru á þessum nótum, það er því niðurstaða mín eftir þessa óvísindalegu rannsókn að íslenskar ljósmæður hafi verið ljósmæður af Guðs náð líkt og Villiauga.

Titill bókarinnar greip mig um leið og ég sá bókina í bókabúðinni. Ég átti von á allt öðruvísi bók, þar sem starf ljósmóðurinnar spilaði talsvert stærra hlutverk en raun bar vitni. Ég get samt ekki annað en mælt með bókinni, ein kröftugasta ástarsaga sem ég hef lesið.

Blessuð sé minning þeirra.

MINNING

Ljósmæður kvaddar 2015

Hulda Jóhannsdóttir

fæddist í Hafnarfirði 25. nóvember 1926. Útskrifaðist frá LMSÍ 30. september 1957. Hún lést 28. mars 2015.

Guðrún Þórunn Árnadóttir

fæddist að Hyrningsstöðum í Reykhólasveit 9. febrúar 1923. Útskrifaðist frá LMSÍ 30. september 1946. Hún lést 21. júlí 2015.